

Zaman Gazetesi

17 Aralık 2013

HERKÜL MILLAS

Granada'da El Hambra büyüleyiciydi. Sekiz yüz yıllık (711-1492) bu Arap-İslam uygarlığının eriştiği üstün düzeyi okumuştum ama görünce farklı oluyor, insan çarpılıyor denebilir. Mimarinin inceliği, kazınmış kitabelerin zarifliği inanılmaz güzellikte. Yazıları okuyamamam ve etrafı incelemeye daha fazla vakit ayıramamam üzücüydü. Sularla mermerin, yeşillikle sayısız insan yapısı yaşam mekânlarının iç içe olduğu eski sarayı dolaşabildim ancak.

Tarihle ilgili seminerde ise resmi İspanyol tarihçiliğin bu döneme nasıl önyargılı ve milliyetçi bir anlayışla ele aldığı anlatılan İspanyol tarihçilerinin sunuşları vardı. Bu dönen, meğerse bir "işgal" dönemiymiş. Hıristiyanlar Müslümanları savaş alanında yenince yenilenlerin acı çekmeleri kaçınılmaz olmuş: sürülmüşler, din değiştirmek için zorlanmışlar, hakaretlere uğramışlar. Buna da "kurtuluş" denmiş. Şimdi dünyamız "tarihle yüzleşiyor" ama bu yüzleşme eskiden o insanların çektikleri acılara merhem değildir; olsa olsa bugün yaşayan insanların vicdanlarını rahatlatan bir egzersizdir.

Granada'yı dolaşırken pek çok kilise gördük. Rehberlerden veya o mekânlardaki yazılardan bu kiliselerin eskiden cami olduklarını, minarelerinin yıkılıp yerine çan kulelerinin yapıldığını öğrendik. Bazı durumlarda ise camilerin yıkılıp aynı yerde kilise inşa edildiği de olmuş. Yöre, Hıristiyanların eline geçince bütün Müslüman halkın oradan hemen ayrılmadığını biliyoruz. O Müslümanları düşündüm. Camilerinin kiliseye dönüştüğünü görmeyi nasıl yaşadılar acaba? Ne

hissettiler? Mahallelerinde yıllarca uğradıkları, kutsal bildikleri bir mekân yok ediliyor, artık onlar için değil farklı bir dinin kutsal yeri oluyor. Kutsalın bu biçimde çiğnenmesi nasıl yaşanır acaba? Belki bu insanların bu alandaki duygularını hiçbir zaman öğrenemeyeceğiz.

Ama Hıristiyanları da anlamaya çalıştım. Başkasının kutsalına neden el attılar acaba? Aklıma bir iki ihtimal geliyor. Birincisine “yersizlik” diyelim. Kiliseye ihtiyaç görülmüş, en kolay yol seçilmiş: Ötekinin malına el atmak. Başka bir dürtü egemenlikle ilgili olabilir. Kutsalın el değiştirmesinin sembolik bir anlamı var: Kimin egemen olduğunun simgesidir kilise veya cami. Ancak bu ikinci ihtimal sorunlu. Başkasının kutsalına el atıp ibadet etmek acaba hiç mi rahatsız etmedi o Hıristiyanları? Ben bugün böyle bir “fırsattan” yararlınsam, en azından biraz sıkılır ve utanırdım. Ama eskiden insanlar bu gibi hallerde ne hissedirdi, herhalde bunu da hiç öğrenemeyeceğiz. Belki, diyorum, siyaset ve egemenlikle ilgili gücü sergilemek ihtiyacı, saygı duygusundan daha güçlüdür.

Bir an, İspanya’da bunlar olurken, aynı yüzyıllarda Anadolu’da aynı uygulamaların ama tersinden yer aldıkları geldi aklıma. Bizans yenildikçe kiliseler camiye dönüştürüldü. Ya maddi bir ihtiyaçtan veya sembolik bir ihtiyaçtan. Sonra W.F. Husluck’un bir kitabında okuduklarımı hatırladım. Hıristiyanlığın hızla yayıldığı yüzyıllarda insanlar kiliselerini daha eski tapınakların bulunduğu yerlerde kurmuşlar. Ya eski tapınakları dönüştürerek veya aynı yere kilise inşa ederek. O zamanki insanların algılarına göre mekan kutsal sayılırmış; ve kendi tapınaklarını o kutsal mekana yerleştirme ihtiyacını duyarlarmış. Belki Atina’daki Partenon tapınağının öyküsü bütün bunlara güzel bir örnektir. Atena tanrıçası adına M.Ö. 447 yılında inşa edilen bu tapınak daha eski bir tapınağın yerine kondurulmuş. Beşinci yüzyılda Hıristiyanlar tapınağı kiliseye dönüştürmüşler ve Meryem Ana’ya adanmışlar. Osmanlılar Atina’yı alınca 1460’ta kilise camiye dönüştürülmüş. Tabii 1830’larda bu tapınak müze olmuş.

Yirmi birinci yüzyılda yaşadığıma seviniyorum. Bütün dünyada yaşam düzeyi öylesine yükseldi ki artık başkasının kutsalına el atma ihtiyacı kalmadı. Herkes kendi kutsal binasını inşa etme fırsatına sahiptir. Güç ve egemenlik göstermek anlamında sembolik işgallere de artık gerek duyulmuyor çünkü yeni anlayışlar dünyamızda oldukça yaygın. Ötekine saygı, özellikle ötekinin inancıyla ilgili kutsalına saygı, insan hakları, çok kültürlülüğe açık olmak gibi temel ilkeler ve bunlarla ilgili ahlak, günümüzde okullarda öğretiliyor, anayasalarda yer alıyor, uluslararası platformlarda savunuluyor. Bu temel ilkelere karşı çıkan pek olmuyor. Aslında “olamıyor” demek daha doğru: çünkü ortaçağ biçimi ötekinin kutsalına el koymalar, zamanımızda savunulamıyor. Böyle uygulamalar ayıplanıyor.

Ama eski dönemlerdeki yaklaşımların artık uygulanamamalarının başka temel bir nedeni de var. Bilgi birikimiyle ilgilidir bu neden. Daha somut olarak, psikoloji biliminin gelişmesiyle artık

kendimizi aldatma olanakları azalmaktadır. Eskiden güç ve tahakküm pratiğinin sembolik anlamının ne tür duygular sakladığını bilemezdik; yani kendimizi bilemezdik. Kendi iç dünyamızı, farkında olmadan nasıl zorbalık ettiğimizi, nasıl kendimizi üstün sayıp ötekini ezdiğimizi ve üzdüğümüzü bilmezdik. Mazeretler uydurup bunları “geçerli neden” sayardık. Ama yüzyılımızda bilinçaltı, yükseklik veya aşağılık kompleksi, otoriter olma, empati yapma veya yapmama, çok kültürlü olma, insan haklarına saygı gösterme veya göstermeme gibi yepyeni, son yüzyıla özgü kavramlarımız var. Neden ile mazeret ve bahane arasında var olan fark artık daha belirgindir ve bu durum bize yeni yaklaşımlarımızın sınırlarını belirliyor.

İspanya’da, hem Granada’da hem de tarih öğretimi seminerinde bu yeni yaklaşımların işaretlerini açık bir biçimde gördüm. İbadet yerlerinin “el değiştirmesi” olayı İspanyollar arasında (belki hepsi değil ama pek çoğunda) eleştirel biçimde ele alınıyor. Geçmiş sorgulanıyor, yeni değerlerin süzgecinden geçiriliyor ve yeniden değerlendiriliyor. Zaten “tarih” geçmiş ile bugün arasında sürekli bir diyalog değil midir? Eski acıları anlamaya yönelik empati, pişmanlıklar ve geçmişle yüzleşmek eskiden olanları değiştiremiyor, ama en azından eskinin yeniden yaşanmamasını sağlıyor.